

6. Погорєлов І.І. Психіатрія і наркологія: підручник. 2-ге вид. Київ: ВСВ «Медицина», 2018. 157 с.

7. Степанов Ю.М. Психосоматичні аспекти та функціональні захворювання шлунково-кишківного тракту. // Здоров'я України. 2018. № 19/1. С. 32-33.

МОРСЬКА ПСИХОЛОГІЯ: КОНСТРУКТИВНА РЕФЛЕКСІЯ ПОТЕНЦІЙ ТА ВИМОГ

Найдьонов М.І. – д.п.н., проф., iris_psy@ukr.net,
ORCID ID: 0000-0002-3833-8643

Державний університет інфраструктури та технологій
Суліма Є.М. – д.ф.н., проф., член-кореспондент НАПН України,
msu2017@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-8393-4591

Державний університет інфраструктури та технологій
Найдьонова Л.А. – д.п.н., член-кореспондент НАПН України,
mediasicolo@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1222-295X
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
(Україна, м. Київ)

Суліма В.Є. – магістр права, міжнародне вирішення спорів
Лондонський університет королеви Марії
valeriia.sulima@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5928-8385
business development manager, Dohle Assekuranzkontrol GmbH&Co.KG
(Німеччина, м. Гамбург)

Актуальність дослідження. Останні п'ять років у світі активізувалася рефлексія необхідності спеціалізації в транспортній психології, яка б відображала специфіку праці в умовах водного транспорту, особливо морського. Наші персональні і командні осмислення та переосмислення як істотні складові рефлексії підвели нас до формулювання парадоксу нашого позаінституційного розвитку, особливо у порівнянні з авіаційною психологією. Остання вже давно є визнаною галуззю, що інтенсивно розвивається, тоді як морська психологія досі залишається дещо периферійною спеціалізацією, а консультантів-психологів рівня бакалаврату для морської галузі готують у світі на базі військових спеціальностей (психологія, соціальна робота) та клінічної (медичної) психології.

Разом з тим, з точки зору бізнесу саме морський транспорт забезпечує більшість імпортно-еспортних доставок у глобальній економіці і стабільному розвитку, морська справа є однією з найдревніших видів торгівлі загалом. Останні події з експортом зерна з України показали важливість морського транспорту для додання таких глобальних викликів як голод у світі.

Потреба в підготовці спеціалізованих кваліфікованих психологів для галузі водного транспорту є досить високою, оскільки Україна є морською державою. Тим більше, що на базі університетів, які готують кадри для галузі водного транспорту в Україні існує й підготовка психологів. Так, у найбільш відомих університетах з підготовки інженерних кадрів для морегосподарської діяльності готують психологів, зокрема Український державний університет науки і технологій (бувний Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту) має ОПП з економічної психології [5]. 2) Національний Університет Кораблебудування ім. Адмірала Макарова в м. Миколаєві – ОПП Психологія [7], 3) Національний авіаційний університет в Києві – психологія, практична психологія, психологія бізнесу, психологія екстремальних і кризових ситуацій [6], 4) Одеський національний морський університет – Практична психологія морегосподарської галузі [8].

Переваги ж підготовки з орієнтацією на спеціалізацію використовуються недостатньо, оскільки переважно освітні програми не відображають морської психології, і навіть у ОПП «практична психологія морегосподарської діяльності» (Керівник проектної групи: Р.П. ШЕВЧЕНКО, професор, д.психол.н., завідувачка кафедри практичної психології Одеського національного морського університету (гарант програми) відсутні дисципліни морської і транспортної психології, а також спеціальні галузеві курси за вибором, які б давали можливість спільних міжгалузевих проектів зі студентами інших спеціальностей морського і водного транспорту, які вивчали б разом із психологами морську психологію. Такі форми освіти знаходяться переважно за межами уявлень про критерії оцінювання нормативної документації щодо якості освіти, проте переосмислення адміністративно-бюрократичних обмежень є абсолютно необхідним для подальшого розвитку освіти і конкуренції на глобальному ринку освітніх послуг. Такі процеси мають бути пришвидшені, адже власне відсутність у офіційних документах переліків відповідних професій також слугує бар'єром розвитку освітніх послуг. Так, діючий класифікатор професій нині переглядається, і це створює можливість для інтеграції зусиль освітян вищої школи і практиків для зміни ситуації відставання нормативних документів від реальних потреб відновлення економіки.

Метою дослідження є опис компетентностей, необхідних галузі морського (водного) транспорту з опорою на аналіз світового досвіду через призму теорії групової рефлексії.

Виходячи з визначення групової рефлексії як багаторівневої інтра- та інтерпсихічної системи переосмислення змістів, смислів, ресурсів, де рівень рефлексії є спеціалізованим засобом проникнення в проблему, її

перетворення і зняття, дамо визначення конструктивної рефлексії у її вузькому смислі. Остання є вищим рівнем інтелектуальної рефлексії (однин з видів груп-рефлексії) і спеціалізується не тільки на тому, щоб забезпечити возвищення над безпосереднім сприйняттям проблеми, а й від'єднання від переживання проблеми через створюваний метод, здатний в момент усвідомлення вказати на шлях її розв'язання. З цих позицій звернемося до аналізу [9; 10; 11; 12; 13].

Згідно з сучасним трактуванням морської психології – це комплексна дисципліна, яка об'єднує не лише аспекти організаційної психології і психології здоров'я. Мальком Маклахлан, автор чи не першої книги з морської психології, визначає предмет дисципліни з системної перспективи як дослідження практики взаємодії між поведінкою людини та морським середовищем [1, с.2]. Це привносить до предметного поля суттєві складові екологічної і соціальної психології. Морська психологія має забезпечувати не лише комерційні потреби транспортної галузі, яка нараховує понад 1 мільйон суден в усьому світі. Психологічні аспекти також здатні підвищити продуктивність енергетики і риболовства та рибогосподарств, навігаційної і логістичної справ. Крім того, морська активність включає рекреаційні та безпекові мілітарні складові, за класифікацією Маклахлана. Розширюючи рекреаційну складову, зауважимо, що вона не обмежується туристичними чи спортивними практиками, які самі по собі дуже розмаїтні – від плавання до парусного спорту, сьорфінгу і дайвінгу. Рекреаційна складова виступає важливою частиною забезпечення психічного здоров'я, вітальності і благополуччя, в тому числі засобами ландшафтної психотерапії, різних видів тілесної психотерапії із залученням спілкування з морськими тваринами тощо.

Концептуалізуючи морську психологію в межах комерційних транспортних перевезень, Маклахлан зазначає, що психологічні знання можуть давати економічний ефект при запровадженні на різних рівнях: конкретної робочої задачі, індивідуальному – особистості моряка, груповому – ефективності команди судна, організаційному – ефективності роботи компанії, і на рівні цілої індустрії як ефективності розвитку глобальних ринків і забезпечення потреб людства в цілому [1, с.8]. Звісно, цей багатомасштабний підхід може бути застосований і для забезпечення морською психологією ефективного розв'язання викликів екстремальних і кризових ситуацій, таких, як евакуація судна, реагування на піратське захоплення тощо.

Морська психологія – це лідерська спроба олюднити і гуманізувати галузь через визначення психології як центральної області знань про окремих

осіб, кораблі, компанії та морську галузь, що взаємопов'язані системою поведінки і цінностей, мислення і практик. Усі розмаїття «починаючи від проблем організаційної справедливості до долання морської хвороби, від ефективного спілкування до проектування житлових приміщень на судах, від подолання страждань самотності до сприяння позитивному, турботливому та цінному робочому середовищу можна знайти на одному човні, адже жити і працювати в малому металевому просторі, що перетинає величезні води, є надзвичайним типом життя» [1, с.15].

Конкретизуючи компетентності, які має сформувати оновлена освітня програма морської психології, можна спертися на аналіз негативних психологічних явищ персоналу судноплавних компаній, у доланні яких практика довела ефективність застосування психологічних знань і методів. Так, індійська організаційна психологиня Сандра Рамадас з опорою на дослідження виокремлює такі основні психологічні потреби морської галузі: 1) оцінка відповідності особи і професії, оскільки морська справа – це промисловість високої небезпеки, емоційна стабільність відіграє важливу роль, а це психодіагностичні, психометричні знання, а також знання з підвищення стресостійкості в процесі професійної підготовки моряків; 2) великі стресові навантаження (фізичні і психоемоційні), що впливають на здоров'я – психолог повинен мати компетентність з ефективною підтримки в стресовому середовищі, в тому числі й стабільності мислення, почуттів і здатності до вольової поведінки в екстремальних умовах, а також забезпечити релаксацію, сприяти подоланню криз в командах і т.д. у міжпоходний період; 3) «втома моряків», яка є наслідком поєднання операційних, організаційних і екологічних факторів ризику, а психологічний капітал є провісником втоми, що дає можливість профілакувати зниження продуктивності завдяки тренінгам з психічного здоров'я і психоедукації, яку мають вміти впевнено проводити для моряків випускники-психологи; 4) «загрози від піратів, хвороб і влади» - постійна пильність і шкода від нападу, посттравматичні стресові розлади при ненаданні негайної допомоги, психологічна підготовка персоналу до роботи у відомих зонах піратства; хвороба одного з членів команди, наприклад, кока, чи нещасний випадок можуть мати критичний вплив на стан всієї групи і судна в цілому, це має враховуватися керівництвом компаній, а психолог-консультант повинен уміти надати впливові аргументи для прийняття адекватних рішень; 5) «сім'я, відносини, самотність» внаслідок тривалої віддаленості та ізоляції – це виклик для психолога, який має вміти працювати і з моряком і з його сім'єю як експерт зі стосунків, надавати підтримку членам сім'ї у випадку екстремальних загроз; 6) «психологія судноплавства» [2]. Підготовлений

психолог повинен вміти відповідну інформацію у формі спеціально підібраних модулів щодо психосоціальних ризиків, з якими зіткнуться моряки, щоб підготувати їх належним чином. Психолог-консультант буває необхідний для надання своєчасного та відповідного психологічного втручання в разі потреби, що часто потрібно здійснювати в дистанційному режимі (через телефон або відеодзвінки), тут має бути передбачена медіапсихологічна підготовка фахівця.

Громадський рух за посилення психологічних послуг у морських компаніях набиратиме потужності, тому можна прогнозувати зростання потреби на ринку праці для морських психологів, на це має реагувати освітня система, зокрема вводячи спеціалізацію і використовуючи творчі підходи для підготовки психологів як на рівні бакалаврату, так і на рівні магістратури. Подолання обмежень існуючих нормативних документів і більша гнучкість освітнього процесу – нагальна потреба української освіти [3; 4]. Інтегративний підхід конструювання морської психології, на нашу думку, задає широку рамку розуміння дисципліни, вивчення якої може стати основним способом підготовки фахівця, здатного модерувати спільну роботу мультидисциплінарних команд, як одної з провідних форм додання комплексних складних викликів, що стоять сьогодні перед людством.

Висновок. Для ефективного професійного самоздійснення на етапах навчання майбутнім спеціалістам знадобиться широкий спектр рефлексування себе, колег, професійного світу, який розвивається і існує у правовій свідомості.

Основною компетентністю такого спеціаліста має бути конструктивна рефлексія і здатність організувати групову конструктивну рефлексію мультидисциплінарної команди для забезпечення ефективної творчої роботи.

Л і т е р а т у р а

1. MacLachlan, M. (2017). Maritime Psychology: Definition, Scope and Conceptualization. *Maritime Psychology*, 1–17. doi:10.1007/978-3-319-45430-6_1
2. Ramadas, S.R. (2020). Need for Psychologists in the Maritime Industry. *Psychologists*. URL: <https://www.psychologists.com/article/need-for-psychologists-in-the-maritime-industry> (дата звернення: 26.11.2022)
3. Суліма Є.М. Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу. *Вища школа*. 2010. №1. С. 5 - 13
4. Суліма Є.М. Проектування Стратегії розвитку вищої освіти як засіб модернізації освітньої галузі України на 2021-2031 роки. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. №2. С. 176 - 186

5. Матеріали офіційного сайту Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту URL: <http://diit.edu.ua> (дата звернення: 26.11.2022)
6. Матеріали офіційного сайту Національного авіаційного університету (Київ) URL: <https://nau.edu.ua/> (дата звернення: 26.11.2022)
7. Матеріали офіційного сайту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Миколаїв) URL: <https://nuos.edu.ua> (дата звернення: 26.22.2022)
8. Матеріали офіційного сайту Одеського національного морського університету URL: <https://www.onmu.odessa.ua/> (дата звернення: 26.11.2022)
9. Соціально-психологічні чинники престижності професій: підготовка молоді до активного самоздійснення на сучасному ринку праці: навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів / М.І. Найдъонов [та ін.]; за заг. ред. М.І. Найдъонова, Л.В. Григоровської; Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 272с. URL: <http://iris-psy.org.ua/publ/spfor.pdf> (дата звернення: 26.11.2022)
10. Найдъонов М.І. Формування рефлексивного управління в організаціях: дис. д-ра психол. наук: 19.00.05 / НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. К., 2010. 434 с. URL: <http://iris-psy.org.ua/publ/DDM.pdf>. (дата звернення: 26.11.2022)
11. Найдъонов М.І., Найдъонова Л.А., Григоровська Л.В. Свідома і системна саморегуляція суб'єктів соціалізації: груп-рефлексивний підхід International Journal of Education & Development. Volume 3. Psychology / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukrainian Association of Educational and Developmental Psychology. Co-publ.: Publishing office: Accent Graphics Communications. Hamilton ON, 2017. Режим доступу: URL: http://iris-psy.org.ua/publ/st_0142.pdf. (дата звернення: 26.11.2022)
12. Найдъонов М.І. Потенціал та актуалізація суб'єктності з позицій переосмислення її як ресурсу // Вісник Одеського національного університету. Одеса, 2010. (Серія "Психологія"). Т. 15. Вип. 11. Ч. 2. 2010. С. 84–93.
13. Найдъонова Л.А. Рефлексивна психологія територіальних спільнот. К. Міленіум, 2012. 280 с. ISBN 978-966-8063-65-7